

הרב יקותיאל ליברמן

ר"מ בכלל שומרי החומות

מח"ס אמרי יקותיאל

ירושלים

אם מותר להשתמש בסעודת ברית מילה בפסח

צום גדליה תשע"ג

פ) בשם ספר שרביט הזהב דטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה כי אולי לא ילכו מטעמים המתהווים ויהיה ח"ו בכלל נדוי, עי"ש. – ושאלת על מה שמכו העולם שנמנעים מלהשתתף בסעודת ברית מילה שהוזמנו.

א) מדינא נקטינן כת"ק דהנמנע מלאכול בסעודת מצוה אינו מנודה לשמים, אך לצאת ידי דעת י"א אין לעשות כן. ומ"מ אין מחוייבים ללכת לסעודת מצוה, ובפרט כשנקרא לסעודה רק פעם אחת

הנה מקור דין זה דמי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי מנודה לשמים, הוא בגמרא (פסחים ק"ג): דאיתא: שבעה מנודין לשמים, אלו הן וכו', וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה. ופירשו התוס' (הנ"ל): היינו סעודת מילה דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם, וסעודת נישואין בת"ח ובת כהן לכהן, ודוקא שיש שם בני אדם מהוגנין כדאמרינן בזה בורר (סנהדרין כג). נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהם.

ותמה הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע (בהגהותיו לשו"ע יו"ד שם) על הרמ"א שהביא את דברי התוס' להלכה, הלא התוס' שפירשו דמי שאינו אוכל בסעודת מילה מנודה לשמים, קאי על היש אומרים בגמרא דאף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה מנודה לשמים. ומהיכי תיתי לומר דהלכה כ"א, הא קיי"ל (הוריות יג,): ותוס' ב"ב טו: ד"ה וי"א, וכדף צג: ד"ה מאן) דיש אומרים היינו ר' נתן, ות"ק ור' נתן הלכה כרביים. – וכתב הישמח

תחל שנה וברכותיה וגמח"ט וכט"ס למע"כ ידי"נ היקר הרה"ג המו"מ בתוי"ש עמקן בהלכה, אשרי שלו ככה, הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס "גם אני אורך".

אחדשה"ט, על דבר שאלתך במה שכתב הרמ"א (יו"ד רסה, יב) דמי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים (תוס' פסחים קיד. ד"ה ואין), האם כשמחמיר על עצמו שלא לאכול בפסח מחוץ לביתו יכול להמנע מלאכול בסעודת ברית בפסח.

הנה בענין אם מותר להשתמש בסעודת ברית מילה הארכתי כבר במקו"א,

[אמר השואל ג.ה.ר. לתועלת הרבים אמרתי להעתיק כאן כל התשובה במלואה מה שכתב בזה הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א, וז"ל:

אם צריכה להיות הסעודה דוקא בפת ובשר, ומה דין שאר סעודות מצוה

בס"ד, ב' סיון תשע"ב

בזמן מתן תורתנו ישפיע ה' אור גאולתנו ופדות נפשנו לידידי היקר, שבגבורת התורה נאזר, ה"ה הרה"ג החו"ב מו"ה מאיר כהן שליט"א, בק"ק קרית ספר.

אחדשה"ט, יקרת מכתבו הגיעני, במה שכתב הרמ"א (יו"ד רסה, יב): וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים (תוס' פסחים קיד. ד"ה ואין). ובפתחי תשובה (סקי"ח) הביא מתשובת מקום שמואל (סימן

מילי כשקראוהו כמה פעמים, וכשהוא מסרב לבוא נראה כמזלזל בהמצוה, אבל כשנקרא פעם אחת אינו מחוייב ללכת. – וכן נראה ממה שכתב בסידור יעב"ץ (אחרי תפלה לאב אחר המילה) הנקיי הדעת שבירושלים לא הלכו לסעודה עד שנקראו ונשנו. וכ"כ בספרו מגדול עוז (בריכה עליונה הנחל הי"ג אות טז). ומשמע דרך אם נקרא ונשנה חייב ללכת לסעודת הברית, אבל כשנקרא פעם אחת ולא הלך אינו מנוודה לשמים.

ולפי זה יש ליישב מנהג העולם, שבדרך כלל מזמינים לברית פעם אחת ובוה שאינו בא לא נראה כל כך כמזלזל בהמצוה, ואפילו בנקרא כמה פעמים ולא הלך נמי אינו מנוודה לשמים, וכסברת הישמח משה דאפילו ביושב שם ואינו אוכל עמהם ס"ל לת"ק דלא הוי מנוודה וכן נקטינן לדינא, אלא שלכתחילה יש להמנע מזה כיון שלדעת י"א הוה מנוודה לשמים, ועכ"פ כשאינו נמצא שם כלל גם לי"א אינו מנוודה.

ב) ביטול תורה בשביל השתתפות בברית מילה

וכאשר ההשתתפות בסעודת ברית גורם לביטול תורה, יש טעם נוסף להיתר להימנע מלהסב בסעודת ברית מילה. דבאמת איכא לעיוני אם מותר כלל להשתתף בסעודת ברית כשיש לו ביטול תורה. – הדנה המנהג לעשות ברית מילה בעשרה, ונפסק בשו"ע (יו"ד רסה, ו): "היכא דאפשר עבדינן למילה בעשרה והיכא דלא אפשר עבדינן בפחות מעשרה". וכ"ה במנהגי מהרי"ל (הל' מילה אות ב) דמנהג פשוט שמהדרין אחר מנין עשרה לברית. וכתב בהגה שם, משום דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק יט) דאין שום עדות שנתן הקב"ה לישראל בלא עשרה, והכא נמי יעידו עדה העשרה על האב שהכניס בנו בבריתו של אברהם אבינו. ובביאור הרד"ל על פרקי דר"א (שם סקכ"ד) כתב, שכן הובא בפקסי הריקאנטי (סימן תקצג) שאין לעשות

משה, שלכן דקדק הרמ"א לכתוב "כמנוודה", דר"ל שלכתחילה אין לעשות כן כיון שלדעת ר' נתן הוה מנוודה לשמים, אבל הלכה כת"ק. וגם י"ל דאף להי"א דוקא ביושב שם ואינו רוצה להסב עמהם הוי מנוודה, שכן משמעות לשון הגמרא "וי"א מי שאינו מיסב" וכן הוא לשון הרמ"א "מי שאינו אוכל" אבל לא מצינו שמחוייב לילך, דלא קאמר מי שאינו הולך לאכול. [ועיין שו"ת דברי יציב (ח"ד סימן קסג) שנטפס בדברי הישמח משה, דאולי יש לחלק בין יש אומרים ליש אומר, ועכ"פ לפי הישמח משה מובן מה שבאגודה (פסחים שם סימן צו) נקט ויש אומר אף מי שאינו מיסב, שנקט דוקא לשון יחיד, ויחיד ורבים הלכה כרבים].

ונמצאנו למדים מדבריו, דמדינא קיימא לן כתנא קמא, ומותר להמנע מלהשתתף בסעודת ברית, אלא שמלכתחילה אין לעשות כן כיון שלדעת י"א הוה מנוודה לשמים, ולכן הביא הרמ"א להלכה ענין זה. ומ"מ גם לדעת הי"א אינו מחוייב לילך להסב בסעודת מילה, ורק כשמיסב שם כבר אסור להמנע מלאכול.

ואמנם בירושלמי (סנהדרין פ"ח ה"ב) איתא, ר' יוחנן הוה עליל לכנישתא בצפרא [היה נכנס בבוקר לביהמ"ד] ומלקט פירורין [ממה שנשאר מסעודת קידוש החודש שנאכל אמש] ואכיל ואמר יהא חלקי עם מאן דקדש ירחא הכא רומשית [עם מי שאכל כאן בלילה הזה. – רמשא, לילה]. וביאר בפני משה, שעשה כן כדי לחבב ולייקר להתאספים בחבורת סעודת מצוה זו ואמר יהא חלקי עם אלו שאכלו כאן בלילה זו.

ומשמע מזה דמצוה לילך לאכול בסעודת מצוה, ומ"מ אין זה סותר לסברת הישמח משה, די"ל דאף שמצוה לאכול מסעודת מצוה, מ"מ לא הוי כמנוודה לשמים כשאינו אוכל, ורק כשהוא שם ואינו יושב בהחבורה והולך לו, הוה כמנוודה לשמים.

וגם אם ננקוט בדעת הירושלמי דצריך ללכת להשתתף בסעודת מצוה, יש לומר דהני

ויש להוסיף מה שמובא באוצר הפוסקים (אבהע"ז סימן סד סקט"ז אות יג) דיתכן דהוי כמנודה לשמים רק כשאינו הולך לסעודת מצוה בשאט נפש מחמת זלזולו בהמצוה, אבל כשנמנע בגלל הפסד ממוץ אפשר דאינו בכלל זה. וכן צידד בשו"ת להורות נתן (ח"ז סימן עו). – וכ"ש בדין כששתמט רק משום ביטול תורה.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן ריז, ב) נשאל לענין אכילה בסעודת ברית למוהל שאין עתותיו בידיו, וכתב: לדידי פשוט דמי שהוא טרוד טרדה דמצוה, או תורתו אומנתו ממש וכיו"ב שאין חל עליו ענין זה כאשר מובא כן בשם ספר כורת הברית, ואני דרכי לקחת דבר מסעודת הברית לביתי. ודבר פשוט דמוהל עירוני הטרוד גם בשאר מצות דאין חיוב לאכול בכל הבריתים, וגם פשוט דאין חיוב להגדיל סעודת ברית למאות אנשים על חשבון שאר המצות, עכ"ד.

אבל למעשה אי אפשר לומר בזה דבר ברור, והכל לפי הענין, דכאמור לפעמים מצטער בעל הברית מאד ואז מותר לבטל תלמוד תורה לצורך גמ"ח, דבכהאי גוונא נראה דהוי בכלל מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים. וכן מסקנת אאמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"ח סימן מב) בענין ביטול תורה להשתתף בברית מילה, הדהע"ת נוטה שרק הקרובים ביותר, וחברים יבטלו ת"ת, אבל לא באים לאברך המל בנו כל הכולל שלו, או כל בני הדודים שלו. ואם בהלוית המת סומכים המתמידים על ההעמק שאלה (פ' ויחי סי' לד סק"ב) שהחיוב ללותו הוא רק כשרואה שמוציאים המת, וכלשון הגמרא (ברכות יח.) "הרואה את המת ואינו מלוהו, דהיינו שרואהו בהלויתו. והגם שהב"ש (באבהע"ז סימן סה סק"ג) לא כתב כן, אבל באבל שומעין להמקיל, וסומכים על ההעמק שאלה. כל שכן וק"ו בברית מילה. – וכמוכן יש ענין של כבוד הבריות, ואם יש קפידיא מבעלי השמחה על מי שאינו משתתף, אז שאני. או

ברית מילה בפחות מעשרה כדאיתא בפרקי דר"א, דהוה ליה עדות נאמנה לישראל עיי"ש. ובאור זרוע (הל' מילה סימן קז) כתב שנהגו לקבץ מנין כשמלין, והביא מפרקי דר"א הנ"ל.

וגם בסעודת ברית מילה בעינן עשרה, כמבואר בשו"ע (שם סעיף יב): שנוהגים לעשות סעודה ביום המילה, וכתב הרמ"א: "ונהגו לקחת מנין לסעודת מילה ומקרי סעודת מצוה, וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים".

ולכן, אם ליכא עשרה בלעדיו, רשאי לבטל תורה לצורך זה, וכדקיימא לן בשו"ע (יו"ד רמו, יח) "תלמוד תורה שקול כנגד כל המצות. היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו". ומקורו מגמרא (מועד קטן ט:). ואם כן באופן שאין עשרה בלעדיו הרי זה נחשב כמצוה שאי אפשר להעשות ע"י אחרים דרשאי לבטל תלמוד תורה לצורך זה.

ואף שאין עשרה מעכב במילה וכנ"ל, דהיכא דאי אפשר בעשרה עבדינן בפחות מעשרה. מ"מ כיון שבעל הברית יצטער מזה, נראה דהוי בכלל גמילות חסדים שלדעת הרבה מהראשונים היא מצות עשה דאורייתא, והרמב"ם (בהל' אבל יד, א) כתב שגמ"ח נכלל במצות עשה דואהבת לרעך כמוך. והרי למצוה שלא נעשה על ידי אחרים מותר לבטל תורה.

אבל כשיודע שיש שם עשרה, ובעל הברית לא יקפיד ויצטער שלא בא לברית, אינו רשאי לבטל מתורתו, דאז המצוה מתקיימת ע"י אחרים ואין הוא רשאי לבטל תורה.

ואף שכתב הרמ"א (הנ"ל) דכל מי שאינו אוכל בסעודת ברית מילה הוי כמנודה לשמים, כבר נתבאר לעיל כמה דרכים ליישב ענין זה. ולכן גם כשהשתתף במעמד הברית מילה יכול להשתמט מלהשתתף בסעודת המצוה כדי לא לבטל תורה.

בדברים שמלפתים בהם הפת, כבשר ודגים. וי"א דאפילו בפירות יכול לעשותה. ובמשנ"ב (שם סק"ג) בשם הב"ח דלכו"ע למצוה מן המוכחר צריך לעשותה בפת ושני ככרות, אלא דפליגי לענין דיעבד אם יוצא בזה. – וא"כ י"ל דה"ה בדידן, אף שלכתחילה צריך לעשות הסעודה בפת דוקא, מ"מ לענין החומרא לצאת דעת הי"א דאסור להמנע מלהשתתף בסעודת ברית, כלפי חומרא זו סגי באכילת מזונות, דלא גרע מסעודה שלישית דאע"פ שילפינן מקרא דצריך לעשותה בפת, יוצא עכ"פ בדיעבד גם במיני תרגימא.

ושוב ראיתי בערוך השלחן (יו"ד רסה, לז) שכתב: "ובמדינתנו מעטים הם שעושים סעודה, ורק אוכלים קצת מיני מתיקה כלעקא"ך וכיוצא בזה, ומפני העניות וכובד הפרנסה נהגו כן". [ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קלב) שכתב בפשיטות דהמזונות שמחלקים קודם סעודת ברית מילה שייך לסעודת מצוה]. – ולפי זה אתי שפיר מנהג העולם שנמנעים מלהשתתף בסעודת הברית, דאלו שלא השתתפו כלל במעמד הברית מילה אינם מחוייבים ללכת לסעודת המצוה וכנ"ל. ומי שהשתתף בברית יוצא במיני מזונות שאוכל אחרי המילה [נראה להלן אות ו' מסקא דמילתא].

ד) אם סעודת ברית צריכה להיות דוקא בפת

איברא מה שנראה כדבר פשוט דיוצאין עכ"פ בדיעבד סעודת ברית מילה במזונות לאו מילתא דפשיטא הוא. דהנה ברשב"ם (פסחים שם) כתב מי שאינו מיסב בחבורת מצוה כגון "משתה של ברית מילה", ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כט) איתא מכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזכה למול את בנו כאברהם אבינו, עיי"ש. ויש להסתפק בלשון זה ד"משתה ושמחה", אם היינו בפת דווקא כדמשמע בפשוטו, או שמא הכוונה להיות שמח ולא דווקא בפת.

שהמשפחה קטנה והדוקה. והחכם עיניו בראשו לדעת תמיד שהתוה"ק היא עץ חיים "למחזיקים בה" בשתי הידים בחזקה, שלא ליבטל ממנה אלא בעת צורך ממש וכשאין ברירה.

ונמצא עכ"פ דבלי סיבה מוצדקת אסור לבטל תורה כדי להשתתף בברית, ולכן יכול להמנע מלהסב בסעודת ברית משום ביטול תורה.

ג) באכילת מזונות אחרי הברית יוצאין שיטת הי"א שהנמנע מלאכול בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים

ואמנם בזה מצאנו מנוח למנהג העולם שאעפ"י שהוזמנו לסעודת ברית נמנעים מלהשתתף בה, אבל אכתי יש לעיין על מה שמכו המשתתפים במעמד הברית מילה, שהולכים אחרי המילה ואינם משתתפים בסעודה, דאף לפי הישמח משה הנ"ל דמעיקר הדין נקטינן כת"ק דלא כלל סעודת מצוה בשבעה מנודין, מ"מ הלא לכתחילה חיישינן לדעת הי"א דאף הנמנע מלאכול בסעודת מצוה הוי מנודה. וא"כ על מה שמכו העולם להקל מלכתחילה בזה, שמשתתפים במעמד הברית מילה, ואינם משתתפים בסעודת המצוה.

ויש ליישב, דהא מנהג העולם לחלק מזונות מיד אחרי הברית קודם הסעודה, ובאכילה זו יוצאים דעת י"א, דגם אכילת מזונות נחשב כסעודת מצוה, וכהא דקיימא לן בשו"ע (או"ח רצא, ה) לענין סעודה שלישית בשבת, דאף שאיתא בגמרא (שבת קיח) דחייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת, ואסמכוהו אקרא דכתיב "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה", ותלתא היום כתוב בקרא זה, וילפינן מינה שלש סעודות, ומטעם זה צריך לעשותה בפת, דג' פעמים היום כתיב גבי מן. ומ"מ י"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן, וי"א שיכול לעשותה

וכ"כ בשו"ע (רמב, א) דכבוד ועונג בשבת הן מדברי סופרים אבל העונג והשמחה ביו"ט במאכל ומשתה הוא מה"ת. ושם (תקכט, ד) כתב "ועיקר הסעודה הוא הלחם אשר הוא אוכל" עיי"ש, וא"כ ה"ה בפורים בעינין פת.

ואמנם בכף החיים (קפח, כד) ציין להתוס' (סוכה כז. ד"ה אי בעי אכיל) דרק בליל יום ראשון של פסח ובליל יו"ט ראשון של סוכות, חייבין בפת דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, אבל בשאר יו"ט אין חובה לאכול פת, עיי"ש.

ועכ"פ אף אם נאמר דמשתה ושמחה בפורים היינו בפת דייקא, ומדמינן סעודת ברית לסעודת פורים דבעינן פת דוקא, מ"מ נראה דבנידוד' כיון שלת"ק ליכא נידודי על הנמנע מלאכול בסעודת ברית, ואנן מחמרינן רק מלכתחילה לצאת דעת ר' נתן, לזה י"ל דסגי במזונות.

וסימוכין לזה יש להביא מה שכתב הערוך השלחן (תרצה, ז הנ"ל): ויש לעשות הסעודה ביום ולא כמנהג העולם שמתחילין סמוך לערב, ואנחנו נוהגים לצאת ידי הסעודה בסעודת היום ולקוחין אז הלחם החשוב ועושין מאכלים חשובין דיותר מסעודה אחת א"צ. ומ"מ יש ליישב מנהג העולם דבאמת גם בבוקר אוכלין סעודת יו"ט בשר ודגים ולביבות שהוא מאכל חשוב וכן לפת מצומק שקורין צימע"ס שהוא ממאכלי שבת ויו"ט ורק הלחם החשוב שעושין להסעודה שקורין קיטק"א מניחין על לעת ערב אבל מ"מ סעודה חשובה היא וגם בה יוכלו לצאת ידי חובת סעודה, וטוב לעשות גם הלחם החשוב על סעודת הבוקר וכן אנו נוהגים, עכ"ד. – חזינן שלימד זכות על המאחרים סעודת פורים, שמקיימים משתה ושמחה בשאר מאכלים חשובים.

ואמנם אינו דומה לגמרי, דהערה"ש מיירי שאוכלים עכ"פ מאכלים חשובים, ולעת ערב אוכלים פת. ואנו רוצים לסמוך בסעודת הברית על פת גרידא.

ולכאורה יש לפשוט ספק זה מדין פת בפורים, דהא גבי פורים נמי כתיב (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", ונחלקו הפוסקים אם הכוונה דוקא בפת, המג"א (תרצה סק"ט) כתב שלא מצינו שחייב לאכול פת בפורים, וכ"כ הא"ר (שם סק"ז), וכ"ה בברכי יוסף (שם אות א) בשם קדוש אחד. אבל במור וקציעה (שם) כתב שדבר זה אי אפשר לשמוע כלל, דכיון דכתיב ימי משתה ושמחה, ובעינן סעודה קבועה, לא סגי בלא פת, וכלום יש סעודה בלא לחם, ואמרו מן התנ"ך מצינו דפתא סעדא דליבא הרי שלזה נקראת סעודה בעצם. כללו של דבר פשוט וידוע מאד הוא שכל מקום שנאמר סעודה אינה אלא בפת, ואין קביעות אלא בפת גמורה, והרי אמרו שאפילו קבע סעודתו על לחמניות ופרפראות ומידי דזיין בטלה דעתו אצל כל אדם ולא חשבינן לה סעודת קבע, אתו"ד ועיי"ש.

ובנמוקי או"ח (סימן תרצה) ציין להתוס' (ברכות לז: סוד"ה לחם) שכתב על לחמניות אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפורים מברך המוציא, וכ"כ בתוס' (שם מב. ד"ה לחמניות). וכ"כ במאירי (ביצה טו:): "אבל פורים צריך קביעות סעודה משום שמחה יתירה".

וכתב הערוך השלחן (תרצה, ז): וראיתי מי שסתפק אם יוצאים ידי סעודה במאכלים טובים בלא לחם [עש"ת]. ולי נראה דלא יצא דומיא דשבת ויו"ט, ועוד דאין משתה בלא לחם כדכתיב בלוט ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו, ובדניאל כתיב פת בגם ויין משתידם. [והמג"א (סק"ט) לא כתב כן ולענ"ד נראה כמ"ש], עכ"ל הערה"ש.

ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן שמ) כתב דדין פת בפורים תליא בפלוגתא, דהרא"ש (ברכות פ"ז סימן כג) כתב דחייב פת ביו"ט מכח שמחה, ועיקר אכילה לחם, וזה שייך גם בפורים, אבל י"א דפת ביו"ט ילפינן משבת, וזה לא שייך בפורים. וציין לשו"ע (קפח, ו) דפסקינן דפת משום שמחה עיי"ש.

ביעור חמץ ואח"כ מצוות אפיית מצות, וסימנך סור מרע ועשה טוב. – ושם (דף צד). דיש נוהגין לאחר ולעשות המילה בערב פסח אחרי שריפת החמץ, כי אחרי שהסירו השאור שהוא הטומאה, שוב יכולים לקבל עול מלכותו יתברך שמו הבאה ע"י מצות מילה, עיי"ש. – וכנראה מקיימים אז את הסעודה במיני תרגימא וכיוצ"ב, שהרי חמץ אסור לאכול, ומצה ג"כ א"א לאכול אז. [וראה פסק"ת (תמד, ג) סיכום השיטות לענין מצה עשירה ומבושלת בע"פ שחל בשבת דיש הסוברים שאסור לאכלן בע"פ אחר סוף זמן אכילת חמץ]. ועל כרחך מקיימים אז את הסעודה בלי פת.

ה) אם אפשר לעשות סעודת ברית במאכלי חלב

ומצינו שדנו הפוסקים בענין סעודת משתה של ברית מילה אם צריכה להיות באכילת בשר דווקא, או סגי במאכלי חלב. – המנחת פתים (ליו"ד רסה, יב) ציין למג"א (סימן רמט סק"ו) דמשמע שאין יוצאין סעודת ברית מילה רק באכילת בשר. שהביא ממנהר"ש לובלין שהיה סנדק בערב שבת ולא רצה לילך להסעודה מאחר שהיה שם מנין בלעדו. והביא ראייה לאסור, מדאמרינן (שו"ע תקנא, י) מר"ח עד התענית אין לאכול בסעודת ברית מילה מאכלי בשר כי אם מנין מצומצם, אע"ג דאיסור אכילת בשר באותן הימים אינו אלא מנהג בעלמא, כל שכן סעודת שבת דחשובה דאין לאכול בסעודת ברית מילה כי אם מנין מצומצם בערב שבת. – ושלי"ה (ריש מסכת שבת ד"ה במס' גיטין) השיב לו, בשלמא בשתעת הימים דעכ"פ היתירים על מנין י' יכולים לקיים סעודת ברית מילה במאכלי חלב, משא"כ בע"ש לאסור היתירים ממנין י' מכל וכל זה לא שמענו. ומהר"ש השיבו דמה שהיתירים מ' אוכלים מר"ח אב עד התענית מאכלי חלב בזה אין מקיימים מצות סעודת ברית מילה דאין שמחה אלא בבשר, הרי דלא התירו לקיים מצות

אבל מצאנו כעין זה בשבת, דידועה שיטת רבי חידקא בגמרא (שבת קיז:) שחייב אדם לאכול ארבע סעודות בשבת, ויש שנהגו משום כן לאכול מיני מזונות לאחר קידוש קודם הסעודה, לצאת ידי שיטה זו. וכתב בדעת תורה (יו"ד סימן לה סק"י) שאסור לומר כן, כיון ששיטה דחוויה היא. ועפ"י דברי המרדכי (חולין פ"ח) שהחושש לשיטה שנדחית יש בזה חשש מינות. ובמנחת שבת (שירי המנחה לסי' ע"ז סקי"ב) כתב שמהר"ש מקאמינקא זי"ע הקפיד שלא לברך מעין שלוש לאחר המזונות שאכל לפני הסעודה, אלא תיכף ומיד נטל ידיו כדי שיהא נחשב לסעודה אחת, ואמר שהוא כדי להורות שאין הלכה כר' חידקא. – אבל כמה גדולים וצדיקים לא הקפידו שלא לומר כן, ראה פסק"ת (רפט, ו) שציין למשמרת שלום (במנהגים), חמדה גנוזה (עמ' נב) בשם הדברי חיים מצאנז, אורחות רבינו (ח"א סימן קכד) בשם הגר"י קנייבסקי זצ"ל, זכור לאברהם (מנהגי האדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל עמ' כח) שהיו אומרים שיוצאים בזה סעודת רבי חידקא. – חזינן דלצאת שיטה לחומרא סגי במיני מזונות.

ואף שלא דמי לגמרי, דשאני התם שלהלכה נפסק דבעינן ג' סעודות בשבת ולא הובאה להלכה שיטת ר' חידקא כלל, ומשא"כ שיטת הי"א דהנמנע מלהסב בסעודת מצוה הוי כמנודה לשמים הביא הרמ"א להלכה. מ"מ נראה דע"י מזונות סגי לצאת חומרא זו, שכן למעשה אוכלים מנין אנשים סעודה בפת, ורק איהו אינו יכול להשתתף בה מסיבות שונות, ובוה שאוכל מזונות לא נראה כמשתמט לגמרי משמחה של מצוה ולכן סגי במזונות.

ובאמת שכן נוהגים בכרית שחל בערב פסח שאוכלים מיני תרגימא, דידוע מה שכתב בספר זכר דוד (ח"א דף פט). מובא בנטעי גבריא (הל' פסח ח"ב פמ"א סי"ב) דבערב פסח יש לעשות ברית מילה קודם זמן ביעור חמץ, דענין המילה להסיר הערלה, וכמו כן

מצוה, שהעיקר הוא פת, ואולי אפילו בלי תבשיל, כבסתם סעודה חלבית שבדרך כלל אין תבשילים. — ויותר מזה מתיר החת"ס גם "בסעודת עראי" וכנ"ל. — וראה בשו"ת חת"ס (אהע"ז ח"א קכב) שבאשכנז לא נהגו לומר ז' ברכות בשבעת ימי המשתה, משום דערבה כל שמחה, וזה שייך גם לנדוד.

ולענינו יש ללמוד מזה דלא ברירא האי מילתא לדמות משתה ושמחה דברית מילה, למשתה ושמחה ביו"ט. דשאני יו"ט דכתיב ושמחת בחגך ונצטוינו על שמחה, ומשא"כ בסעודת ברית אפשר לצאת בכל מילי דמביא לשמחה, ולא בעינן בשר דוקא. ונוכל להמליץ כן גם על ענין פת בסעודת ברית מילה, דאף שלכתחילה ודאי בעינן פת דוקא, אבל עכ"פ בערב פסח או בנידון דידן נוכל לסמוך על שאר דברים שאינם פת.

(ו) מסקנא דמילתא

סוף דבר כבר אמרו חז"ל (ברכות מה). "פוק חזי מאי עמא דבר". "ומנהגן של ישראל תורה היא" (ב"י יו"ד סי' לט, רשב"א בתוה"א דף לד), "ומנהג אבותינו תורה היא" (ב"י סימן תפט בשם שו"ת הרא"ש כלל כד סימן יג), ויש למנהג העולם שנמנעים מלהשתתף בסעודת ברית מילה כמה צדדים בהלכה: (א) לדינא נקטינן כת"ק שהנמנע מלהשתתף בסעודת מצוה אינו בכלל השבעה שמנודין לשמים, ורק מלכתחילה יש לחוש לדעת הי"א שאף הנמנע מסעודת מצוה הוה כמנודה לשמים [ישמח משה].] — (ב) לא מצאנו שמחוייב לילך לאכול בסעודת מצוה, אלא דכשמיסב בה לא ימנע מלאכול [ישמח משה].] — (ג) רק אם נקרא ונשנה כמה פעמים חייב ללכת לסעודת הברית, אבל כשנקרא פעם אחת ולא הלך אינו מנודה לשמים [יעב"ץ].] — (ד) כשנמנע מלהשתתף בסעודת הברית משום הפסד ממון וכיוצ"ב לא חיישינן, דיתכן דלא הוה כמנודה לשמים אלא כשאינו הולך

סעודת ברית מילה מר"ח עד התענית כי אם לעשרה ולא יותר, כל שכן בערב שבת. ועיין במג"א ומחצית השקל שם באריכות.

ובמחצית השקל (רמט, ו) הביא מש"כ היש"ש (פ"ב דביצה) דבשר הוא עיקר הסעודה, כמ"ש בגמ' (פסחים קט.). בזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בשלמים, ובזה"ז ביין, ר"ל דלעולם עיקר הסעודה בשר, אלא שבזמן ביהמ"ק משמחת השלמים א"צ יין, וסגי אפילו במים, אבל בזה"ז צריך בשר בצירוף יין, וכתב דלפ"ד מהר"ש שהביא המג"א (שם) אין יוצאין במצות סעודת ברי"מ במאכלי חלב עיי"ש.

ובשו"ת חת"ס (או"ח סימן סט) דן אודות מנהג הגליל העליון להתפלל בשבת שחרית בהשכמה לפני זמן ק"ש, והלכו לביתם לקדש על היין ולאכול מיני מזונות ומאכלי חלב. ואח"כ התאספו שנית לבהכ"נ לקרה"ת ומוסף. שאם יקרה ברית מילה, ימולו אחרי שחרית משום זריזים מקדימים, ומיד יעשו סעודה חלבית של הברית, וסמך על הב"ח (סי' רפו) דמדינא מותר לאכול לפני מוסף, בפרט למאן דחליש ליביה, וה"נ י"ל כיון שקשה עליהם לעשות סעודה של מילה בשבת בסעודה ג' של בשר ודגים מפני היוקר, ונוח להם לעשות סעודה בשחרית של מאכלי חלב וסעודת מצוה היא וכו', ואע"ג דבעלמא קורין לסעודת ברית מילה סעודה גדולה, היינו בזמנם ובמקומם, אבל עכשיו שאינם סועדים אלא סעודת שחרית מאכלי חלב, אע"פ שמברכים ברהמ"ז מ"מ אינם שותים יין ולא משתכרים, ואיננו אלא סעודת עראי, וגם קורין לביהכ"נ בזמן מוסף, ע"כ אין למחות בידם, ע"כ עיקר דבריו.

וזהו דלא כמסקנת המחזהש"ק הנ"ל דלפ"ד מהר"ש אין יוצאין סעודת ברית מילה במאכלי חלב. וכתב אאמור"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"י סימן קמה) דהטעם דהחת"ס לא ס"ל כהמהר"ש, אולי הוא מפני ששמחה נאמרה ביו"ט ושמחת בחגך, ולא בכל סעודת

המשתה, (וסעודת ברית מילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת חייבין בסוכה). וכתב המג"א: ולא דמי לסעודת חתן שהיא מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ונקראת סעודת מצוה בכל מקום אבל הכא אינו אלא מנהג בעלמא, עכ"ל מהרי"ק (שורש קעט). פירוש אע"ג שצר להם המקום לשבת שם וא"א להם לשמוח שם כ"כ חייבין בסוכה, דאע"ג דסעודת מצוה הוא כמ"ש ביו"ד (רסה, יב), מ"מ אינה מצוה כ"כ דלא מצינו בגמרא בהדיא כמו סעודת נשואין דאיתא פ"ג דפסחים בהדיא ע"ש, וא"כ די להם ב"י אנשים, עכ"ל. – ומשמע מדבריו כהלכות.

ובפסקי תשובה (סימן קצד עמ' 48 בהערה) הביא מספר מגן אבות להרשב"ץ ז"ל על מסכת אבות (ג, ד) על המשנה שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו ד"ת, כתב וז"ל: ומכאן נהגו לדרוש בסעודת חתן קודם בהמ"ז והוא מנהג קדום נהגו בו גדולי הראשונים אנשי מעשה וחכמה. והראב"ד ז"ל כתב בס' איסור משהו כי הוא היה נוהג כן לדרוש בסעודה, ומפני זה אמרו בפ' ע"פ כי ת"ח שאינו מסיב בסעודת מצוה הוא כמנוהה לשמים, מפני שהיה מנהגם לדבר ד"ת במשתה כדמצינו בש"ס, והוא יותר נכון ממה שנשתנה המנהג היום לדרוש בבית הכנסת קודם הסעודה, ונשאר מקום הסעודה לעמי הארץ המנבלים את פיהם, עכ"ל. ולפי דבריו סעודת מצוה בלא ד"ת אינו בנידוי אם אינו מסיב בה.

לעומת זאת ברבינו חננאל (פסחים קיג:): כתב: וי"א אף מי שאינו יושב בחבורת מצוה, כגון קידוש וכיוצא בו. – וכתב בשו"ת דברי יציב (ח"ד סימן קסג אות ג) שהכוונה כהירושלמי (סנהדרין פ"ח ה"ב), ר' יוחנן הוה עליל לכנישתא בצפרא [היה נכנס בבוקר לביהמ"ד] ומלקט פירורין [ממה שנשאר מסעודת קידוש החודש שנאכל אמשן] ואכיל ואמר יהא חלקי עם מאן דקדש ירחא הכא רומשית [עם מי שאכל כאן בלילה הזה]. –

לסעודת מצוה בשאט נפש מחמת זלזול בהמצוות [כנ"ל אות ב]. – ה) באכילת מזונות אחרי הברית יוצאים את שיטת הי"א שאסור להמנע מלהשתתף בסעודת ברית [כנלענ"ד].

וכל זה ליישב מנהג ישראל. אבל ודאי דבלי סיבה מוצדקת, ובפרט כשנקרא ונשנה כמה פעמים אין להמנע מלהשתתף בסעודת הברית, וכפשטות דברי הרמ"א שהביא את שיטת הי"א להלכה.

ז) הנמנע מלאכול בסעודת מצוה הוי כמנוהה לשמים – על איזה סעודות נאמר

ועל דבר השאלה אם דין זה דהנמנע מלאכול בסעודת מצוה הוי כמנוהה לשמים, נאמר בכל סעודת מצוה או דוקא בסעודת מילה ונישואין בת"ח או בת כהן לכהן. – הנה לשון רשב"ם (פסחים קיג:): הוא: בחבורת מצוה כגון "משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן". והתוס' (שם) כתבו: מיסב בסעודת מצוה, היינו סעודת מילה דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם, וסעודת נישואין בת"ח ובת כהן לכהן, ודוקא שיש שם בני אדם מהוגנין כדאמרין בזה ברור (סנהדרין כג). נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהם.

וכן משמע בלבוש (סוף חלק או"ח מנהגים סעיף לד) דדין זה נאמר דדוקא במילה, וז"ל: הנהנה מסעודת מצוה לשם מצוה ניצול מדינה של גיהנם מדה כנגד מדה ונשואין מדה וכו' ואם אינו נהנה יש אומרים שהוא מנוהה לשמים, ואלו הן סעודת מצוה כגון סעודת מילה וסעודת נישואין בת"ח לת"ח ובת כהן לכהן, והוא שיהיו שם גם בני אדם מהוגנים.

ובפתחי תשובה (יו"ד רסה על רמ"א סעיף יב) ציין למג"א (סימן תר"מ סקי"ג). וכוונתו דבשו"ע (תרמ, ו) פסק: "חתן ושושביניו וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי

בקצרה בשלושה צדדי קולא שהבאתי שם. – ידוע מה שכתב הישמח משה (בהגהותיו לשו"ע יו"ד שם) שלכן דקדק הרמ"א לכתוב דמי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי "כמנודה", דמדינא מותר להמנע מלהשתתף בסעודת ברית, אלא שמלכתחילה אין לעשות כן, עיי"ש. וא"כ בנידו"ד שנמנע משום חומרא דפסח אפשר להקל.

ובפרט לפי מה שמוכח באוצר הפוסקים (אבהע"ז סימן סד סקט"ז אות יג) דיתכן דהוי כמנודה לשמים רק כשאינו הולך לסעודת מצוה בשאט נפש מחמת זלולו בהמצוה, אבל כשנמנע בגלל הפסד מומן אפשר דאינו בכלל זה. – וכל שכן כשנמנע מפני חומרא דפסח.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן ריז, ב) נשאל לענין אכילה בסעודת ברית למוהל שאין עתותיו בידי, וכתב דמי שהוא טרוד טרדה דמצוה, או תורתו אומנתו ממש וכיו"ב אין חל עליו ענין זה כאשר מוכח כן בשם ספר כורת הברית. ודבר פשוט דמוהל עירוני הטרוד גם בשאר מצות דאין חיוב לאכול בכל הבריתות, וגם פשוט דאין חיוב להגדיל סעודת ברית למאות אנשים על חשבון שאר המצות, אתו"ד. – ובנידו"ד שנמנע מפני חומרא דפסח הוי זה בכלל טרדה דמצוה או תורתו אומנתו דרשאין להמנע.

בברכת גמח"ט בספרן של צדיקים לאלתר לחיים טובים ארוכים ולשלום

רמשא, לילה]. וס"ל לרבינו חננאל דלא רק בסעודת מצוה שחייבין מדינא, אלא אף מה שרק לחיוב מצוה כגון קידוש החודש. ובירושלמי (שם) איתא אמר ר' יוחנן לווין בריבית לחבורת מצוה ולקידוש החדש, עיי"ש. וע"כ דלווין לסעודה קאמר, וכ"ה להדיא בקרבן העדה שם, ועל זה סמך רבינו חננאל.

ועיין בים של שלמה (ב"ק פרק ז' סימן ל"ז) בדין סעודות מילה ופדיון הבן וזכר וסעודת חנוכה וק"ו סיום הספר הן קרוים סעודות מצוה. ובתוך הסימן וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו ושמה יוכיח עליה, עיי"ש באריכות.

ולמעשה כיון שמצינו לימודי זכות בסעודות מצוה גמורות, אין לנו להוסיף ולהחמיר בשאר סעודות. – וכבר כתב המהרש"ל בים של שלמה (שם) "ובכל הני סעודות מצוה דשרינן, מ"מ לא ירבה בהן שיבטל ח"ו למודו הקבוע לו לגמרי, אלא לפעמים לפחות אם אפשר להיות זולתו, והכל לפי הענין ואיש ירא אלקים אשר בא לטהר, יורו לו מן השמים דרך הישר בקו האמצעי".

דושה"ט בברכה נאמנה

יקותיאל ליברמן]

וכדי שלא לכפול את הדברים אנקוט

מי שלא ידע כלום בחכמת האמת כמעט שאינו מבין כלל בתורה

טעמה וראו כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו. אפשר דמי שלא ידע כלום בחכמת האמת כמעט שאינו מבין כלל בתורה מכמה חקירות יענינים ולא ידע גדולתו ית'. ועל פי הסוד יתישב הכל. וז"ש טעמו כי טעמים באצילות כמ"ש הרב בסוד טנת"א. וזה טעם שטעמים הם באצילות שמי שזכה לחכמת האמת שהיא בסוד האצילות ימצא טעם לכל הדברים ואם לא יהיה בפרטות יהיה בכללות. וז"ש טעמו שרומז לאצילות והוא קבלה וראו שראיה באצילות ואז תדעו כי טוב ה' ויתיישבו לכם כמה ענינים. (חיד"א בספרו חזומת אנך תהלים לד)